

РОЗВИТОК КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

В статті розглядаються можливі шляхи адміністративно-правового вдосконалення консультаційної та освітньої системи як елемента стабільного та повноцінного розвитку органічного сільського господарства в Україні. Пріоритетні завдання розподілено між державними та недержавними структурами. Проаналізовано міжнародний досвід врегулювання даної сфери суспільних відносин.

Ключові слова: *органічне сільське господарство, адміністративно-правове регулювання, спеціалізована освіта, органи державної влади, недержавні органи.*

В статье рассматриваются возможные пути административно-правового совершенствования консультационной и образовательной системы как элемента стабильного и полноценного развития органического сельского хозяйства в Украине. Приоритетные задачи распределены между государственными и негосударственными структурами. Проанализирован международный опыт урегулирования данной сферы общественных отношений.

Ключевые слова: *органическое сельское хозяйство, административно-правовое регулирование, специализированное образование, органы государственной власти, негосударственные органы.*

The article examined ways to improve administrative and legal advice and education system as part of a stable and full development of organic agriculture in Ukraine. The priority

© **БЕРЛАЧ** *Наталія Анатоліївна* – кандидат економічних наук, доцент Київського національного університету внутрішніх справ

task is divided between state and private structures. Analyzed the settlement of international experience of public relations.

Key words: *organic agriculture, administrative regulation, special education, government agencies, non-governmental bodies.*

Органічне сільське господарство має значний потенціал, який може забезпечити економічні, соціальні та екологічні вигоди, а також сприяти розвитку аграрних регіонів в Україні. Однак, щоб скористатися перевагами органічного агрови-робництва, наша держава повинна подолати низку обмежень та першод, однією з найважливіших є відсутність сприятливої державної політики щодо функціонування освітньої та консультаційної системи спрямованої на забезпечення належного наукового рівня ведення органічного сільського господарства.

Актуальність даної статті полягає в тому, що система освіти, консультаційних послуг та наукових досліджень в сфері органічного сільського господарства визначає характер подальшого розвитку даної сфери: буде це ефективне господарювання з можливістю застосування високотехнологічних методів, або ж Україна так і залишиться найбільшим європейським постачальником органічної сировини низького ступеню обробки.

Метою статті є визначення пріоритетних напрямів вдосконалення системи освітніх та консультаційних послуг в сфері органічного сільського господарства, визначення пріоритетів діяльності уряду, а також громадських організацій у процесі вирішення поставлених завдань, а також аналіз позитивного досвіду зарубіжних країн у даній сфері.

Звертаючи увагу на останні дослідження у даній сфері, варто наголосити на працях таких вітчизняних вчених як Я. Болюбаш, М. Дмитриченко, В. Журавський, А. Лігоцький. Разом з тим, незважаючи на досить ґрунтовне висвітлення основних проблемних положень, що виникають в процесі трансформації вітчизняної системи освіти у відповідності з вимогами міжнародних стандартів, можна вказувати лише на часткове розкриття цими науковцями характерних особливостей, що виникають при науковому та освітньому забезпеченні новітньої галузі в сільському господарстві України.

Спеціалізовані тренінги (семінари) та відповідні напрями освіти становлять невід'ємну частину процесу розвитку всієї системи органічного сільського господарства. Така освіта могла б реалізовуватися в короткострокових курсах для фермерів, спеціальностей в аграрних навчальних закладах, а також окремих дисциплін при навчанні за сільськогосподарською спеціальністю.

В даній момент вимагає свого вирішення завдання щодо підвищення значимості та ефективності освітніх та науково-дослідницьких програм, розширення сфери їх розповсюдження.

Позитивною була б ситуація, коли даний напрям освіти в повному обсязі фінансувала держава, адже дізнавшись про всі переваги ведення органічного сільського господарства, виробники більш вірогідніше перейдуть на господарювання за даними принципами.

Велике значення має також екологічна освіта як фермерів зокрема так і суспільства загалом, адже при наявності розуміння сутності та основних засад органічного сільського господарства система органічного виробництва буде функціонувати більш повноцінно і ефективно. В цьому процесі наявність спеціальних програм в навчальних закладах грає достатньо важливу роль.

Наукові дослідження та новітні розробки наразі становлять собою первинне джерело якісного вдосконалення органічного виробництва. Це відбувається тому, що в недалекому минулому приватні фермери були основними рушійними силами в розвитку органічного сільського господарства, але вичерпавши свій потенціал якісного росту, сьогодні вони можуть сподіватися на допомогу науково-дослідних установ.

Необхідні дослідження щодо встановлення та підтримання зв'язків з іншими сферами народного господарства з метою забезпечення двосторонньої взаємодії між органічним виробництвом й іншими секторами АПК. Звертаючи увагу на недоліки, які необхідно усунути у цій сфері, слід наголосити на недостатній ефективності сьогоднішніх досліджень у цьому напрямі. Проблема полягає у недостатньому врахуванні потреб виробників, а відтак – неповноцінній оцінці реальної ситуації. З цього випливає й інша проблема: складнощі при впровадженні вже отриманих наукових результатів, які не можуть повною мірою задовольнити потреби фермерів, а тому на них не здійснюється достатній попит. Саме тому запровадження наукових розробок та досліджень, розвиток системи освіти та консультаційних центрів, які спеціалізуються на питаннях виробництва органічних продуктів харчування потрібно проводити з врахуванням об'єктивних ринкових потреб¹.

Ще один можливий варіант вирішення існуючих проблем полягає в налагодженні на національному рівні координації та співпраці між науково-дослідницькими центрами як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Варто зауважити, що освітня система становить також невід'ємну частину заходів непрямого стимулювання органічного виробництва через створення консультативних центрів, надання освітніх послуг при перекваліфікації, постійний консультативний супровід виробництва і т. д.

Як показує практика зарубіжних країн, найбільшого результату у сфері стимулювання органічного сільського господарства державою можливо досягти лише у випадку його непрямого стимулювання, адже поширеними є випадки, коли фермери переходять до виробництва за органічними принципами лише задля отримання державних дотацій, оновлення основних фондів, і при закінченні конверсійного періоду знову починають займатися традиційним високо-інтенсивним сільським господарством. Саме тому, включення обов'язкової освітньої підготовки до конверсійного (перехідного) періоду буде сприяти входженню в цю сферу тих виробників, які дійсно зацікавлені в діяльності в ній. Адже така державна підтримка уже розглядається як допомога при здійсненні сільського господарства, а не як вирішення проблем з боку держави.

Для належного розвитку даної сфери необхідно також використовувати потенціал навчальних закладів, передусім – спеціалізованих університетів. Це може мати форму створення нових спеціальностей, лабораторій і т. ін.

Завданнями держави в цьому випадку є:

забезпечувати систематичну підтримку утворенню та функціонуванню консультативних установ;

включати органічне сільське господарство до пріоритетних напрямів дослідження, що виконуються структурними підрозділами НАН України;

на рівні центральних органів виконавчої влади проводити регулярні освітні семінари для існуючих і потенційних органічних фермерів;

скоординувати наукові дослідження й освітню сферу шляхом створення єдиної установи, яка б займалася згаданим напрямком досліджень – науково-дослідного центру органічного сільського господарства;

Неурядові організації мають спрямувати власні зусилля на:

Аналіз освітніх, науково-дослідницьких й консультаційних послуг у сфері органічного сільського господарства з метою надання аграріям найбільш об'єктивної інформації про використання згаданих можливостей;

Забезпечення видання спеціалізованого журналу з метою публікації матеріалів на тему актуальних проблем органічного сільського господарства та оприлюднення результатів дослідження;

Активніше використання ресурсів мережі Інтернет для ефективного розповсюдження спеціалізованої інформації

Сприяти подальшому становленню системи консультаційних, освітніх та науково-дослідницьких установ у сфері органічного сільського господарства;

Проводити активну діяльність щодо видання (перевидання) підручників та актуальних матеріалів з органічного сільського господарства;

Співпраця та координація зусиль як на урядовому рівні, так і серед громадських організацій повинна зробити державну програму розвитку органічного сільського господарства важливим інструментом державної політики щодо налагодження ефективного функціонування системи освіти та консультаційних послуг у сфері органічного землеробства. Саме тому, необхідно особливу увагу приділити процедурним та координаційним аспектам такої діяльності.

Зокрема потрібним є налагодження координованої співпраці між Міністерством аграрної політики, Міністерством охорони навколишнього природного середовища, Міністерством охорони здоров'я, а також Міністерством освіти та науки України, що дасть можливість дійсно враховувати усі суттєві аспекти розвитку органічного сільського господарства, які виходять за межі компетенції окремих міністерств.

Збільшення суспільної довіри до продукції органічних господарств Посилення суспільної довіри й постійне посилення інформаційної кампанії щодо переваг продукції органічного сільського господарства повинно стати невідкладним завданням. Зважаючи на це, важливо пояснювати споживачам основні розбіжності між органічним і звичайним сільським господарством і, відповідно, відмінності між органічними й звичайними продуктами харчування.

Освіта – процес, метою якого, в тому числі, є виховання у суспільстві високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу².

Виходячи з даного нормативного положення, серед завдань держави у сфері освіти є також підвищення рівня довіри споживачів до органічному сільському господарству, адже дана форма аграрного виробництва втілює в собі ідеї шанобливого ставлення до навколишнього середовища, пропагує ошадливе ставлення до природних ресурсів, а також сприяє покращенню загального рівня здоров'я суспільства.

Напрями роботи у цій сфері полягають у підтримці, заохоченні та інтенсифікації поширення інформації серед спеціалізованих суб'єктів, а також широкого кола громадськості з метою створення довіри споживачів та виробників до органічного сільського господарства загалом й органічного продовольства зокрема;

До того ж, вимагають остаточного закріплення положення щодо політики запобігання потрапляння ГМО до всього циклу органічного виробництва;

Необхідно враховувати органічне сільське господарство при розробці та прийнятті стратегічних нормативних документів держави, бути впевненим, що в відповідні органи державної влади та місцевого самоврядування мають достатньо інформації щодо органічного сільського господарства.

Уваги також вимагає проведення масової маркетингової кампанії, яка б пропагувала й популяризувала органічне сільське господарство, органічне продовольство, й відповідні зразки маркування, що в подальшому служитимуть для розпізнавання органічного продовольства серед інших продуктів харчування.

Враховуючи стрімкий розвиток передових інформаційних технологій, доцільним буде активне використання ресурсів мережі Інтернет для регулярного поширення інформації щодо аналізованої нами сфери.

Система громадських організацій вітчизняного та міжнародного рівня (БЮЛан Україна, *Федерація органічного руху України*, IFOAM, FiBL), проводячи інформаційні кампанії щодо органічного виробництва, повинні спрямувати свої зусилля в наступних напрямках:

Підготувати й представити зацікавленим суб'єктам звід норм етичного характеру, якими характеризується органічне сільське господарство;

Мотивувати інтерес учасників досліджуваного нами сектору АПК до створення різноманітних об'єднань аграріїв та/або переробників продукції (наприклад, асоціації з метою виробництва, ринкові кооперативи, мережеві об'єднання розрізних торгівельних закладів і т. д. ;

Підготувати план дій у випадку настання несподіваної ситуації природно-кліматичного, економічного, а також правового характеру з метою належної підготовки до можливих незапланованих та непередбачуваних ситуацій.

Проведення власних, незалежних від державних, громадських заходів щодо мотивування споживачів до купівлі органічних продуктів харчування.

Доречним буде навести паралелі із практикою агітаційної кампанії, яка була б спрямована на заохочення фермерів до заняття органічним сільським господарством. Для прикладу реалізації такого напрямку державної підтримки, наведемо випадок з практики дореволюційної державної діяльності аналогічного характеру: «У процесі перебудови земельних відносин на нових засадах, що дістали у літературі назву «капіталістичні», «товарно-грошові» чи «принципи підприємництва», уряд П. Столипіна широко використав досвід господарювання саме волинських селян для популяризації хутірного землеволодіння в регіонах Росії, у тому числі й у решті українських губерній. Сюди, на Волинь, у перші роки реформи спрямовувалися організовані за державні кошти делегації селян для ознайомлення і поширення на місцях свого проживання досягнень господарств, заснованих на хутірному землеволодінні. Звісно, у таких акціях присутній значний елемент PR-технологій, і тому до публікацій звітів у засобах масової інформації слід ставитися з певною пересторогою, однак окремі висловлювання заслуговують на увагу. Їхній зміст промовисто свідчить про переваги господарств з індивідуальною формою власності над громадською. Ось деякі з них:

«Побачивши як живуть хуторяни, не можемо не визнати, що хуторами жити набагато вигідніше, а тому, бажаючи добра своїм односельчанам, радимо їм якомога швидше ділити свої землі на окремі ділянки», – зробила висновок група селян Речицького повіту, побувавши у 1907 р. у Житомирському повіті»³.

Аналізуючи міжнародний досвід у забезпеченні функціонування системи освітніх заходів в системі органічного сільського господарства, зазначимо, що у деяких країнах Європи (Німеччина, Ліхтенштейн, Франція, Данія) успішно функціонують національні програми проведення безкоштовних короткострокових освітніх курсів для фермерів, які виявили бажання займатися органічним виробництвом. Причому в окремих випадках отримання державної допомоги та системи пільг при веденні екологічного сільського господарства є можливим лише після успішного закінчення зазначених курсів.

Результативними є також освітні програми, що проводяться міжнародними організаціями у сфері органічного виробництва (IFOAM, FiBL, FAO і т.д.).

Крім того, можливими є більш тривалі програми для осіб, що займаються керівні посади у великих сільськогосподарських підприємствах органічного спрямування. У декількох країнах (Данія, Чехія, Швейцарія) курс «Органічне сільське господарство» навіть введений у навчальні плани сільськогосподарських спеціалізацій.

Аналізуючи досягнення європейців у даному напрямі, можна казати навіть про існування спеціальних «гарячих ліній», які надають консультації з необхідних питань⁴.

Система освітніх та консультаційних послуг, а також наукових досліджень створює основу для подальшого розвитку екологічного виробництва. Основне призначення даної системи полягає в тому, щоб підвищити конкурентноздатність та ефективність функціонування всієї систем органічного сільського господарства. Враховуючи значення наукового та освітнього супроводу в процесі органічного сільського господарства, вважаємо даний напрям державної політики у цій сфері одним з найбільш пріоритетних.

1. *Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І., Язвінська О.М., Данчук В.Д.* Вища освіта і Болонський процес: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К., 2006. – С. 16. 2. *Про освіту*: Закон України від 23.05.1991 № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. – № 34. – Ст. 451. 3. *Захарченко П.* Розвиток права власності на землю в Україні (середина ХІХ – перша чверть ХХ ст.): Монографія. – К.: Атіка, 2008. – С. 172. 4. *Santucci F.* Back to the future: organic farming. In: Proceedings of 11th European Seminar on Extension Education. (J. O. Thoegersen, C. S. F. Jensen, G. Sigaard and J. Mogensen). – Institute for Agricultural Information; Aarhus, Denmark, 1999. – P. 193–206.